

GESNEUVELDE BURGERS

SLAG OM ARNHEM

Ruim 75 jaar na Operation Market Garden zijn de Airborne-herdenkingen in Oosterbeek nog altijd springlevend.
Hoe worden de burgerslachtoffers herdacht die vielen in de September-dagen 1944?

~
EEN VERKENNING

Ds. N.J.A. van Exel, predikant te Oosterbeek
3 mei 1906 – 21 sept 1944

Aanleiding

Op 21 september 1944 werd mijn grootvader Ds. N.J.A. van Exel dodelijk getroffen door een granaatslag op de Utrechtseweg. Op 21 september 2019 kwam zijn gelijknamige zoon – tevens predikant – bij ons op bezoek om de 75-jarige herdenking van Operatie Market Garden bij te wonen. Daarbij stelde hij een intrigerende vraag: **Hoe worden de burgerslachtoffers in Oosterbeek eigenlijk herdacht?** Daarop moest ik hem het antwoord schuldig blijven.

Volgens [deze informatie](#) van het Airborne Museum Hartenstein zijn er tijdens de septemberdagen 1944 zo'n 1800 Britse en Poolse soldaten, 1800 Duitse soldaten en 1000 burgers gesneuveld. Volgens een Rotary-plaquette op de Algemene Begraafplaats Zuid in Oosterbeek zaten hier 140 Oosterbeekse burgerslachtoffers bij, waarvan er 32 mensen op deze plek begraven liggen. Andere bronnen vermelden weer andere aantallen. Zeker is dat veel families in deze regio zwaar getroffen zijn tijdens de Slag om Arnhem. Een tiendaagse geweldsexplosie die Oosterbeek en omgeving in z'n greep hield van 17 september tot en met 26 september 1944.

TAND DES TIJDS

Toen wij ons in Oosterbeek vestigden in 2007 was mijn vader, een kind van 8 tijdens de Slag om Arnhem, zeer opgetogen. Sinds het overlijden van zijn moeder in 1992 had hij weer een aanleiding om regelmatig Oosterbeek aan te doen. Toch merkten we gaandeweg zijn bezoeken en de wandelingen die volgden dat de oorlog diepe sporen had achtergelaten.

Er kwamen steeds meer verhalen boven, van zijn gesneuvelde vader op de keukentafel, de noodbegrafenis in de achtertuin, de angstige momenten in de schuilkelder en de spannende evacuatie-vlucht waarbij een plotselinge luchtaanval hem scheidde van zijn moeder, broers en zussen. Herinneringen die hem zoveel jaar later nog altijd uit balans brachten.

Operation Market Garden duurde slechts 10 dagen maar heeft een bepalende invloed gehad op zijn verdere leven en wereldbeeld. Hij was beschadigd door het oorlogsgeweld dat hij nooit goed heeft kunnen verwerken.

De jaarlijkse Airborne-happenings in Oosterbeek vond hij bovenal een gezellige 'kermis' die weinig meer van doen hadden met zijn eigen herinneringen. Sinds 2012 ligt hij – inmiddels samen met mijn moeder (2017) – begraven naast zijn eigen ouders, op de Algemene Begraafplaats Zuid.

Herdenkingstraditie

Het verhaal van mijn familie staat niet op zich. Talloze gezinnen zijn getroffen tijdens de september-dagen 1944. Een korte, zeer intensieve geweldsexplosie die diepe voren heeft getrokken in families uit deze regio.

Vijfenzeventig jaar na dato wordt Oosterbeek nog altijd bezocht door (de laatste) veteranen die hun gevallen strijdmakkers trouw komen herdenken. En met hen ook een indrukwekkend aantal jongere generaties Engelsen en Polen die een bijzondere band voelen met het dorp en de gevolgen van de Slag om Arnhem.

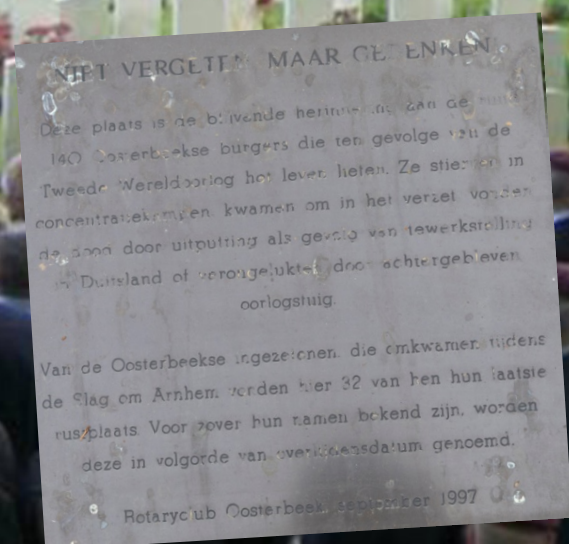
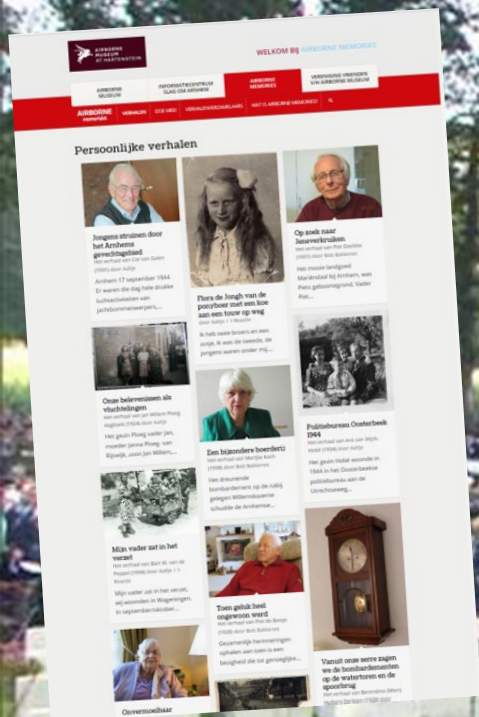
Nog ieder jaar verschijnen er nieuwe boeken, verslagen en memoires over deze historische gebeurtenis. Daarmee is de jaarlijkse herdenking in september diep ingebed geraakt in de lokale cultuur. Kinderen in Oosterbeek groeien op met deze traditie en krijgen waardevolle lessen over de oorlog mee, dat is anno 2020 in Nederland uniek te noemen.

HET ONTBREKENDE VERHAAL

De jaarlijkse Airborne-herdenkingen draaien om de soldaten. Vreemd genoeg lijkt er geen of nauwelijks aandacht te zijn voor de gesneuvelde burgers. Geen volwaardig monument, geen speciale ceremonie, geen officiële website, geen levende getuigen die jaarlijks komen vertellen op scholen, geen vaste expositie in het Airborne Museum Hartenstein enzovoort. De vele burgerdoden die zoveel families in Oosterbeek en de verbonden dorpen daaromheen troffen, worden NIET herdacht in september.

Alsof de thematiek rondom de burgerslachtoffers niet 'leeft'. En dat is eigenaardig, gezien de blijvende impact die dit heeft gehad op zoveel families en hun nabestaanden. Dat hun verhalen geen of incidenteel ruimte en aandacht krijgen is extra pijnlijk binnen de context van de jaarlijkse Airborne-herdenkingen die anno 2020 nog springlevend zijn.

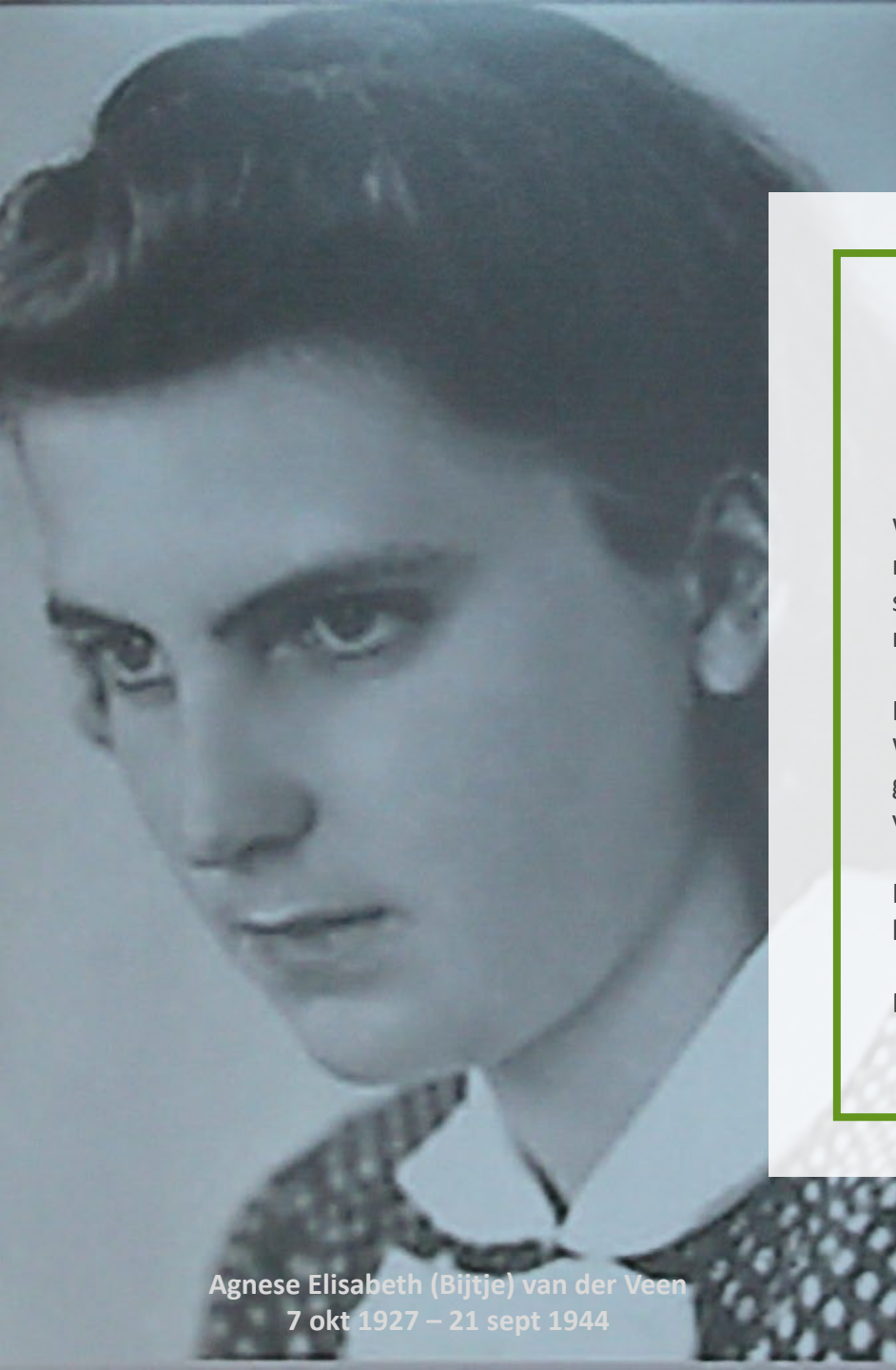

VERSNIPPERDE INFORMATIE

Toch zijn er in de loop der tijd diverse initiatieven ondernomen t.a.v. burgerslachtoffers. Tussen [de talloze publicaties](#) en vele websites over de Slag om Arnhem is er ook een schat aan informatie over de lotgevallen van burgers te vinden. De vaak waardevolle resultaten vormen echter de puzzelstukjes van een versnipperd geheel dat moeilijk toegankelijk is voor een breder publiek en het uitzicht op het 'grote plaatje' vertroebeld.

Recente voorbeelden hiervan zijn [deze website](#) en het hieraan gelieerde 'Gedenkbuch Oosterbeekse oorlogsslachtoffers'. Een recent initiatief om alle oorlogsslachtoffers uit de 6 dorpen te achterhalen, komt van Hans Braakhuis met [deze website](#). Daarnaast bestaat een prachtig verhalen-initiatief van [Airborne Memories](#). Ook de serie 'Leven in Oosterbeek' uit de oorlogsjaren van Kees Gerritsen biedt een goed beeld met een apart hoofdstuk over de gevallen burgers. En zo zijn er nog tal van andere waardevolle onderzoeken die teruggaan tot 1945.

Ook telt Oosterbeek en omgeving diverse monumenten die een deel van het verhaal vertellen. Zoals de plaquette bij het gemeentehuis met de (onvolledige) namenlijst van Joodse burgerslachtoffers. Het Rotary-herdenkingsbord 'Niet vergeten, maar gedenken' op de Algemene Begraafplaats. Daarnaast is er het bekende Pro Persona monument in Wolfheze voor de 98 slachtoffers van het bombardement op 17 september '44. En zo zal er nog meer te vinden zijn.

Agnese Elisabeth (Bijtje) van der Veen
7 okt 1927 – 21 sept 1944

Nieuwe verbondenheid

Wat er mijns inziens ontbreekt op het thema van de burgerslachtoffers is een plaats, een monument, een ritueel, een expositie of voorstelling die dit alles 'thuisbrengt' in de september-dagen. Een overkoepelend, samenhangend 'event' dat voldoende betekenis en zeggingskracht heeft om alle betrokkenen te mobiliseren en opnieuw te verbinden. Ieder jaar weer. Voor mensen binnen én buiten Oosterbeek.

Het goede nieuws is dat wij hier als bewoners, nabestaanden en belangstellenden iets aan kunnen doen. Wij kunnen er gezamenlijk voor kiezen om de thematiek rond de burgerslachtoffers een vaste plek te gunnen binnen de jaarlijkse herdenkingstraditie. Niet ten koste van de huidige rituelen (!), maar als extra verbindend en helend element dat terecht aandacht en ruimte vraagt voor de gevallen burgers.

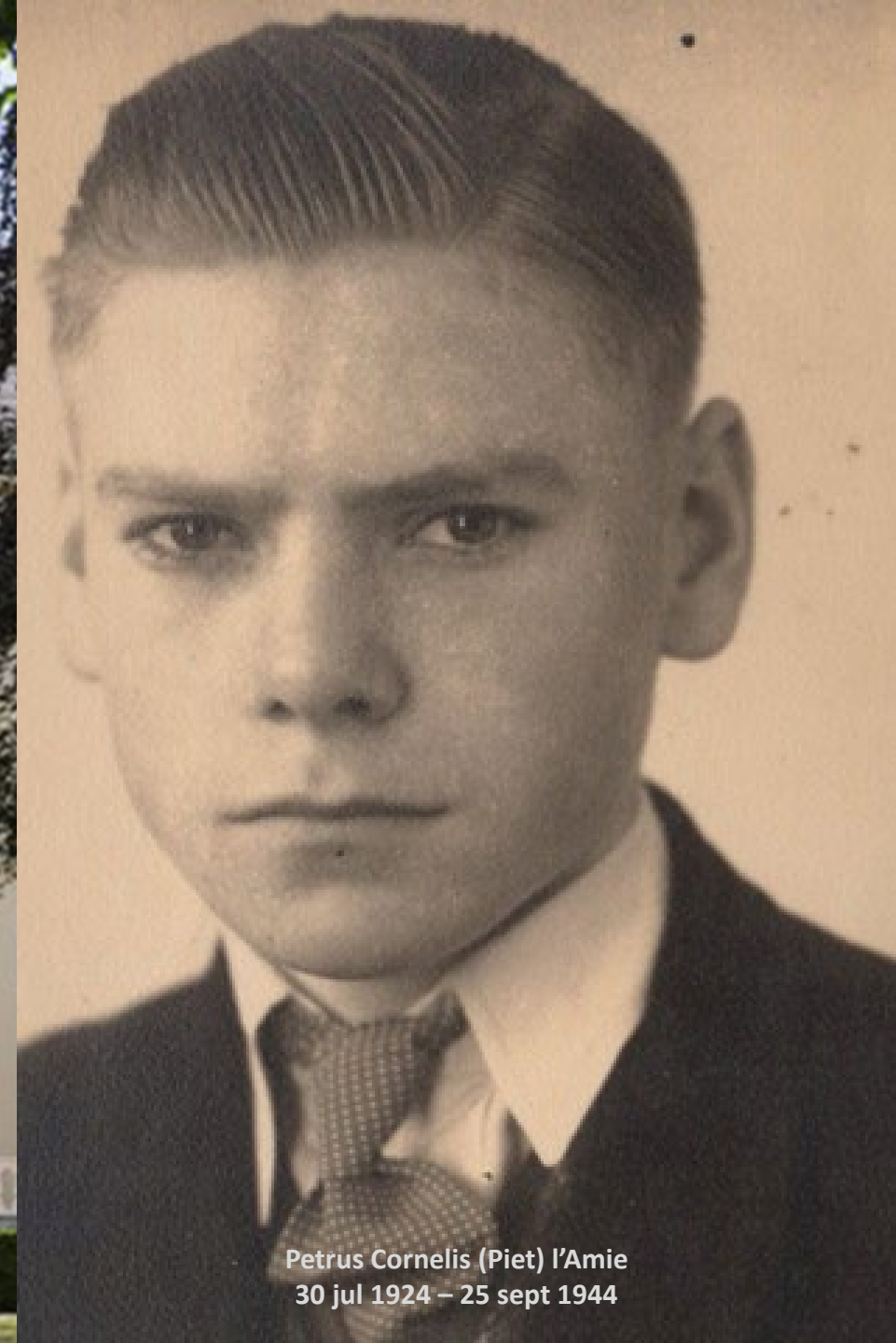
Hoe we dit vormgeven zullen we samen moeten onderzoeken. Zeker is dat we hier niet te lang mee kunnen wachten.

De tijd dringt...

De laatste getuigen

De kinderen van toen zijn de zeventigers en tachtigers van nu. Net als bij de Engelse en Poolse militaire veteranen slinkt het aantal levende getuigen van de gebeurtenissen rond de Slag om Arnhem snel. De klok tikt voor hen persoonlijk maar ook voor hun families en nieuwe generaties schoolkinderen met wie ze hun getuigenissen kunnen delen. Hun verhalen bevatten belangrijke lessen uit de oorlog die nog altijd relevant zijn. Misschien wel relevanter dan ooit in het licht van de recente ontwikkelingen in de wereld.

Het gaat ook om ervaringen van gewone gezinnen die woonden en werkten op plaatsen die we heel goed kennen en daarmee direct aansluiten op de beleefswereld van onszelf en onze kinderen. Aandacht, erkenning en educatie ten aanzien van de gesneuvelde burgers in Oosterbeek en de vijf dorpen daaromheen kunnen troost, verzoening en inzicht bieden. Zowel voor de getroffen families en hun nazaten als voor mensen die deze verhalen voor het eerst horen. Want oorlogservaringen kunnen generaties naijlen.

Petrus Cornelis (Piet) l'Amie
30 jul 1924 – 25 sept 1944

“NIET UITWISSEN”

Een quote van Koning Willem Alexander, uitgesproken op een verlaten Dam op 4 mei 2020:

“Oorlog werkt generaties lang door. Nu, 75 jaar na onze bevrijding, zit de oorlog nog steeds in ons. Het minste wat we kunnen doen is: niet wegstijgen. Niet goedpraten. Niet uitwissen. Niet apart zetten. Niet ‘normaal’ maken wat niet normaal is. En: onze vrije, democratische rechtsstaat koesteren en verdedigen. Want alleen die biedt bescherming tegen willekeur en waanzin.”

Dank voor uw aandacht

✉ gertvanexel@gmail.com

☎ 06-537 581 44

🏠 Pietersbergseweg 30, 6862 BV Oosterbeek